

ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ ТА СУТНОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

У межах наукової статті здійснено змістовний аналіз основних доктринальних підходів до сприйняття та розуміння сутності й правової природи процесуальних строків у адміністративному процесі, виходячи із чого автором запропоновано власну дефініцію відповідної процесуальної категорії, а також теоретично обґрунтовано й окреслено особливості співвідношення строків звернення до адміністративного суду з процесуальними строками.

Ключові слова: процесуальні строки, адміністративний процес, строки звернення до адміністративного суду, ознаки й правова природа процесуальних строків.

И. А. Розум

Дискуссионные аспекты понятия и сущности процессуальных сроков в административном процессе

В пределах научной статьи осуществлено содержательный анализ основных доктринальных подходов к восприятию и пониманию сущности и правовой природы процессуальных сроков в административном процессе, исходя из чего автором предложено собственную дефиницию соответствующей процессуальной категории, а также теоретически обосновано и очерчено особенности соотношения сроков обращения в административный суд с процессуальными сроками.

Ключевые слова: процессуальные сроки, административный процесс, сроки обращения в административный суд, признаки и правовая природа процессуальных сроков.

I. Rozum

Polemical Aspects of Concept and Essence of Procedural Time Limits within Administrative Procedure

The scientific paper deeply analyses core doctrinal approaches to perceiving and understanding the essence and legal nature of procedural time limits within the administrative procedure, and based thereon, the author offers his own definition of the respective procedural category as well as theoretically grounds and defines the peculiarities of the correlation between the time limits for having recourse to the administrative court and procedural time limits.

Key words: procedural time limits, administrative procedure, time limits for having recourse to administrative court, characteristics and legal essence of procedural time limits.

Постановка проблеми та її актуальність.

Процесуальна діяльність суб'єктів адміністративного процесу, протікаючи в площині системи обов'язкових і факультативних стадій проваджень, тісно пов'язана з перебігом процесуальних строків, повністю ними охоплюється та окреслюється. Процесуальний строк, виступаючи одним із ключових елементів адміністративно-процесуальної форми, в цілому спрямований на забезпечення динамічного й просторового перебігу провадження адміністративного проце-

су у визначених адміністративно-процесуальним законодавством часових рамках.

Не зважаючи на значну кількість наукових напрацювань у площині проблематики процесуальних строків у адміністративному процесі, теоретичні засади їх розуміння, сприйняття, визначення і систематизації лишаються досить дискусійними, що, на нашу думку, не дає можливості повною мірою охопити феномен їх правової природи і зумовлює безпосередню необхідність

їх додаткового доктринального перегляду та всебічного аналізу.

Аналіз досліджень і публікацій. Доктринально-правові аспекти процесуальних строків у адміністративному процесі на сьогодні гостро обговорюються вченими-процесуалістами як у рамках опрацьованих дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, зокрема М. О. Сорокою [1, с. 5] та В. А. Липою [2, с. 1], так і навчальної та наукової літератури (як приклад навчальному посібнику А. Т. Комзюка, В. М. Бевзенка, Р. С. Мельника «Адміністративний процес України» [3, с. 217-223], підручнику «Адміністративне судочинство України» за загальною редакцією О. М. Пасенюка [4, с. 189-192] й ін.), а також наукових статей, опублікованих у періодичних фахових виданнях [5, с. 27-31; 6, с. 1-6].

Мета статті. Основним завданням опрацьованої наукової статті є дослідження й змістовний аналіз теоретично дискусійних підходів до визначення та наукового сприйняття сутності процесуальних строків у адміністративному процесі, окреслення системи їх конститутивних ознак з метою формулювання дефініції відповідної процесуальної категорії, а також визначення особливостей співвідношення строків звернення до адміністративного суду із процесуальними строками в адміністративному процесі.

Виклад основного матеріалу. За своєю правовою природою процесуальний строк в адміністративному процесі, як і інші види юридичних строків, чітко визначає часові межі реалізації суб'єктивного процесуального права та виконання суб'єктивного процесуального обов'язку. Така процесуальна регламентація, поряд із чітким нормативним обрамленням змісту самої процесуальної діяльності покликана, зокрема: сприяти ефективному здійсненню адміністративного судочинства в цілому, своєчасному захисту та відновленню порушеного, невизнаного чи оспорюваного суб'єктивного права, свободи чи охоронюваного законом інтересу сторони спірного публічно-правового відношення, уникненню фактів порушення адміністративним судом встановлених процесуальних строків розгляду та вирішення публічно-правових спорів й зреш-

тою – підвищенню дієвості механізму забезпечення дисципліни та законності у сфері публічного адміністрування. Пропуск встановленого процесуального строку, якщо від його впливу залежить реалізація закріпленого за суб'єктом суб'єктивного процесуального права, є підставою для настання відповідних процесуальних наслідків у вигляді фактичної втрати можливості здійснення такого процесуального права (за винятком регламентованих процесуальним законодавством випадків, коли такий строк може бути поновлений чи продовжений адміністративним судом, якщо він пропущений з поважних причин); а його порушення зобов'язаним до вчинення відповідної процесуальної дії суб'єктом, зокрема може мати процесуальним наслідком застосування адміністративним судом до такого зобов'язаного суб'єкта заходів процесуального примусу (наприклад постановлення ухвали про тимчасове вилучення доказів для їх дослідження судом у випадку їх неподання у встановлені строки суб'єктом, у котрого вони були витребувані, без поважних причин), а також притягнення його до адміністративної відповідальності, зокрема за статтею 185³ Кодексу України про адміністративні правопорушення за прояв неповаги до суду; або, якщо безпідставне затягування процесуальних строків допущено адміністративним судом (зокрема процесуальних строків розгляду і вирішення адміністративної справи) – для притягнення судді (суддів), котрий (котрі) розглядав (-ли) та вирішував (-ли) конкретну адміністративну справу до дисциплінарної відповідальності з підстав, передбачених пунктом 2 частини 1 статті 92 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI.

Із точки зору М. Г. Кобилянського та В. К. Демченка [4, с. 189-192], під процесуальними строками слід розуміти встановлений Кодексом адміністративного судочинства України (далі – КАС України) або адміністративним судом час, протягом якого повинна/може бути вчинена певна процесуальна дія або розпочата чи завершена та чи інша стадія судочинства в адміністративній справі.

Змістовно аналізуючи приписи частини 1 статті 101 КАС України, зауважимо, що поняття процесуальних строків сформульовано законодавцем із допомогою абсолютно тавтологічних категорій (із вказаного визначення прямо слідує, що «процесуальні строки» - це встановлені законом або судом строки...). В кінцевому випадку таке формулювання не дозволяє повною мірою охопити феномен правової природи та змісту процесуальних строків у адміністративному процесі. Однак щодо вищенаведеного авторського визначення зазначеної процесуальної категорії, хотілось би акцентувати увагу на наступному. В окресленій М. Г. Кобилянським та В. К. Демченком теоретичній моделі дефініції поняття «процесуальний строк», звертає на себе його трактування першими як: «встановленого КАС України або адміністративним судом часу...». Вважаємо, що дане твердження потребує уточнення. Проводячи аналіз загальнофілософських підходів до визначення взаємозв'язку площин категорій «час» та «матерія», можна зробити цілком обґрунтований та аргументований висновок про те, що «час» виступає формою тривалісного виміру руху «матерії» в просторі. Як обґрунтовано відмічають Ф. Константінова та В. Марохова [7, с. 189], динамічний характер часу, пов'язаний зі зміною явищ, проміжком доби. При цьому вони підкреслюють, що до основних елементів часу належать тривалість і момент. У даному спектрі тривалість являє собою певний період існування об'єкта або його елементів, збереження їх існування. З правової точки зору такий підхід дозволяє прямо констатувати наявність таких моментів у часі, як початок спливання певного часу і закінчення його спливання, а також тривалість спливання часу. З наведеного вище випливає, що будь-яке явище об'єктивної дійсності існує в межах чітко визначених часових рамок та окреслене певною його тривалістю. В площині викладеного не є винятком і адміністративний процес у цілому та його структуро-формуючі складові елементи (такі, як провадження, стадії, процесуальні етапи й процесуальні дії) окремо. Тому, на нашу думку, при формулюванні визначення категорії «процесуальний строк», більш логічно та обґрунтовано

виходити з того, що останній являє собою встановлений законом або адміністративним судом проміжок часу... Крім іншого, з наведеного М. Г. Кобилянським та В. К. Демченком визначення прямо слідує, що «процесуальні строки» можуть бути встановлені виключно КАС України та адміністративним судом. Однак вказане твердження не може бути прийнятним, виходячи з наступного. З нашої точки зору, до процесуальних строків в адміністративному процесі, в тому числі, слід відносити і строки звернення до адміністративного суду (що буде обґрунтовано нижче). Виходячи з цього, відповідно до вимог частини 1 статті 99 КАС України адміністративний позов може бути подано в межах строку звернення до адміністративного суду, встановленого Кодексом або іншими законами. Тому повністю обґрунтованим, на наш погляд, в аспекті викладеного буде твердження про те, що «процесуальний строк» – це проміжок часу, встановлений КАС України, іншим законом або адміністративним судом. З іншого боку, оскільки КАС України є прийнятим Верховною Радою України кодифікованим законодавчим актом (має силу закону), котрий визначає юрисдикцію, повноваження адміністративних судів щодо розгляду адміністративних справ, порядок звернення до адміністративних судів та порядок здійснення адміністративного судочинства, то абсолютно правильним є застосування законодавцем у визначенні процесуального строку в частині 1 статті 101 КАС України конструкції: «встановлений законом». Звідси, з урахуванням зроблених висновків, вважаємо, що «процесуальний строк» – це проміжок часу, встановлений законом або адміністративним судом. У той же момент, позитивним в наведеному науковцями визначенні вказаної процесуальної категорії є підхід, згідно з котрим «процесуальними строками» охоплюється як процесуальна діяльність суб'єктів адміністративного процесу, так і початок й завершення тієї чи іншої стадії здійснення адміністративного судочинства в адміністративній справі.

З позиції І. В. Діордіца [5, с. 27], процесуальний строк у адміністративному судочинстві (один із найбільш ефективних процесуальних

засобів забезпечення своєчасного розв'язання справ) – це проміжок часу, встановлений чинним процесуальним законодавством (Кодексом адміністративного судочинства України) або суддею (судом), протягом якого повинна або може бути здійснена та чи інша процесуальна дія або закінчена певна частина провадження у справі. У цілому вважаючи дане визначення прийнятним, одночасно зауважимо, що автором знову ж таки звужено порядок нормативної регламентації процесуальних строків виключно чинним процесуальним законодавством, під котрим він розуміє КАС України. Однак наша позиція в площині даного питання вже була висвітлена вище.

На думку авторського колективу підручника «Адміністративний процес України» А. Т. Комзюка, В. М. Бевзенка та Р. С. Мельника [3, с. 319], процесуальними строками – є встановлений процесуальним законом період у часі, який обраховується годинами, днями, місяцями і роками, та із завершенням котрого для конкретної судової адміністративної справи та її учасників настає певна юридично значуща подія. Хотілось би додатково зауважити, що закінчення перебігу процесуального строку тягне за собою (з теоретичної точки зору) не просто настання певної юридично значущої події для конкретної судової адміністративної справи та її учасників, як стверджують науковці, а конкретно визначних КАС України процесуальних наслідків по відношенню до процесуальної діяльності суб'єктів конкретно визначеного провадження адміністративного процесу, а у деяких випадках й інші, встановлені чинним законодавством, юридичні наслідки (зокрема безпідставне затягування адміністративним судом встановлених чинним адміністративно-процесуальним законодавством строків розгляду і вирішення адміністративної справи – є підставою для притягнення судді (суддів), котрий (котрі) розглядав (-ли) та вирішував (-ли) конкретну адміністративну справу до дисциплінарної відповідальності з підстав, передбачених пунктом 2 частини 1 статті 92 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI).

Більш змістовно обґрунтованою в площині загальнотеоретичного розуміння природи та

сутності матерії категорії «процесуальні строки», на наш погляд, видається позиція М. О. Сороки [1, с. 1]. На підставі всебічного аналізу різних наукових підходів щодо сутності категорій «час» та «строк», дослідник робить висновок про те, що поняття процесуального строку в адміністративному судочинстві можна сформулювати, враховуючи три положення: а) категорію «час»; б) наявність таких елементів часу, як момент, тривалість; в) наявність зв'язку факту настання чи спливання із юридичними наслідками. Таким чином, процесуальний строк, на його переконання, слід визначити як установлений законом або судом проміжок часу початок чи закінчення спливання якого або настання якого тягне юридичні наслідки та в межах якого вчиняються процесуальні дії. Звернемо увагу на повністю вдале застосування науковцем в дефініції категорії «процесуальний строк» наступної теоретичної конструкції: «установлений законом або судом проміжок часу початок чи закінчення спливання якого або настання якого тягне *юридичні наслідки*». Зауважимо, що нами вище вже було змістовно обґрунтовано власну позицію в площині правових наслідків завершення перебігу встановлених процесуальних строків.

Ураховуючи викладене, на нашу думку, *процесуальні строки в адміністративному процесі* можна визначити як встановлені законом або адміністративним судом проміжки часу, що визначаються годинами, днями, місяцями і роками, а також можуть визначатися вказівкою на подію, яка повинна неминуче настати, з початком, закінченням перебігу котрих пов'язано настання чітко регламентованих юридичних наслідків та в межах котрих вчиняються процесуальні дії суб'єктами адміністративного процесу. Указане визначення процесуальних строків пропонуємо закріпити в частині 1 статті 101 КАС України.

Іншим проблемним аспектом в теорії адміністративного процесу залишається питання віднесення строків звернення суб'єкта захисту з адміністративним позовом до адміністративного суду до процесуальних строків. Слід констатувати, що на сьогодні в даній площині існують два протилежні за своїм змістом наукові підходи, згідно з котрими, по-перше, строки звернення до адмі-

ністративного суду слід визнати матеріально-правовими, оскільки вони безпосередньо пов'язані із реалізацією прав і свобод уповноваженої особи [8, с. 8; 9, с. 1; 10, с. 146], а по-друге, такі строки слід відносити саме до процесуальних строків у адміністративному процесі [3, с. 217-222].

Так, на переконання М. І. Смоковича [8, с. 8], питання щодо строків звернення до суду безпосередньо пов'язане з правом на судовий захист, реалізацією суб'єктивних прав, свобод та охоронюваних законом інтересів, стосується проблеми співвідношення таких понять, як «право на судовий захист», «право на звернення до суду», «право на позов», «право на пред'явлення позову», «право на задоволення позову», які на сьогодні залишаються предметом наукових дискусій. При цьому строк на звернення до суду слід визнати матеріально-правовим, оскільки він безпосередньо пов'язаний із реалізацією прав і свобод уповноваженої особи. Такий висновок можна зробити виходячи насамперед з того, що він суттєво відрізняється від інших строків, які містяться у процесуальному законодавстві, за суттю, правовим характером, нормативним закріпленням, наслідками пропуску, порядком поновлення тощо. Строк звернення до суду не перестає бути матеріально-правовим строком, незважаючи на те, що він міститься у процесуальному законодавстві. Зазначена позиція підтверджується відповідним процесуальним законодавством. Так глава VIII КАС України, яка має назву «Строки», складається з п'яти статей – з 99 по 103. Аналіз та синтез зазначених статей, на переконання автора, вказує на те, що строк звернення до суду не є процесуальним строком, і за своїм змістом, правовою природою та внутрішньою суттю вказані строки – це різні правові інститути, оскільки процесуальний строк – це проміжок часу, протягом якого суд, сторони та інші учасники процесу повинні виконати певні процесуальні дії. Процесуальні строки встановлюються законом або судом. Виходячи з викладеного, на його погляд, помилковою є позиція окремих правників про те, що строк звернення до суду належить до процесуальних строків із тих мотивів, що положення про цей строк міс-

ються в процесуальному законі, оскільки цей строк є матеріально-правовим строком і є аналогом позовної давності. Крім того, звернення до суду за захистом своїх прав, свобод та інтересів не є процесуальною дією, а конституційним правом особи.

Аналогічної позиції в розв'язанні теоретичної проблеми співвідношення процесуальних строків та строків звернення до адміністративного суду дотримуються, зокрема й Н. В. Мостова [9, с. 1] та Ю. В. Білоусов [10, с. 146].

Е. Ф. Демський [11, с. 162-165], аналізуючи види процесуальних строків у адміністративних провадженнях адміністративного процесу та надаючи їм загальну характеристику, відносить строки звернення за захистом порушених прав (котрими, в тому числі, охоплюються й строки звернення до адміністративного суду) до процесуальних строків, хоча при цьому не формулюючи власних аргументів в даній площині.

М. Г. Кобилянський та В. К. Демченко [4, с. 190-191], обґрунтовуючи поділ процесуальних строків на строки судочинства та строки вчинення певних процесуальних дій, до останніх відносять, крім іншого, і встановлені КАС України строки для звернення до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів. Вказане прямо свідчить, що зазначені строки виділяються ними як процесуальні строки. Аналогічної позиції дотримуються й А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко та Р. С. Мельник [3, с. 319].

З наведеного нами вище визначення категорії «процесуальні строки в адміністративному процесі» можна виокремити систему конститутивних ознак, притаманних процесуальним строкам. До таких ознак, на наш погляд, необхідно віднести: по-перше, те, що вони являють собою проміжки часу, встановлені законом або адміністративним судом; по-друге, з початком, закінченням їх перебігу пов'язано настання чітко встановлених юридичних наслідків (в тому числі і процесуальних), по-третє, в їх межах вчиняються процесуальні дії суб'єктами адміністративного процесу. Тому для того, щоб вмотивувати приналежність строків звернення до адміністративного суду до процесуальних строків в адмініст-

ративному процесі, необхідно встановити притаманність їм вказаних ознак.

Виходячи зі змісту частини 1 статті 99 КАС України адміністративний позов може бути подано в межах строку звернення до адміністративного суду, встановленого Кодексом або іншими законами. Звідси можна зробити цілком справедливий висновок про те, що звернення до адміністративного суду є процесуальною дією особи, котра здійснюється нею з метою захисту та поновлення порушених, оспорюваних чи невизнаних неправомірними рішеннями, діями або бездіяльністю суб'єкта владних повноважень прав, свобод чи охоронюваних законом інтересів шляхом подання позовної заяви до адміністративного суду першої інстанції згідно встановлених процесуальним законом правил підсудності адміністративних справ. Із порушенням суб'єктом захисту встановлених строків звернення до адміністративного суду чинне процесуальне законодавство пов'язує настання чітко визначених процесуальних наслідків (зокрема можливість залишення адміністративного позову без розгляду, якщо суд на підставі позовної заяви та доданих до неї матеріалів не знайде підстав для визнання причин пропуску строку звернення до адміністративного суду поважними, про що постановлюється ухвала). Крім того, в частині 9 статті 103 КАС України, котра (стаття) має назву «Обчислення процесуального строку», прямо визначено, що *строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення позовна заява, скарга, інші документи чи матеріали або грошові кошти здано на пошту чи передані іншими відповідними засобами зв'язку*. Аналіз змісту зазначеної процесуальної норми дає підстави дійти цілком аргументованого висновку про те, що в ній мова іде саме про процесуальні строки (до котрих законодавцем віднесено і строки подання позовної заяви, тобто фактично – строки звернення до адміністративного суду).

На думку М. І. Смоковича [8, с. 9], за своєю конструкцією главу VIII КАС України за номерною черговістю статей можна поділити на дві частини. Перша частина – це статті 99 та 100 КАС України, які визначають строк звернення до суду, та друга частина, яка складається зі статей 101, 102, 103 КАС України, котрі визначають поняття процесуальних строків та якими встановлено правила застосування процесуальних строків. Із даного твердження випливає, що КАС України, поділяючи строки в адміністративному

судочинстві на два види: строки звернення до адміністративного суду та процесуальні строки, виділяє перші в окрему групу. Однак, з нашої точки зору, виділення строків звернення до адміністративного суду в статтях 99-100 глави VIII КАС України пов'язано не з тим, що вони законодавцем виокремлюються в окрему групу строків в адміністративному процесі і існують поряд з процесуальними строками, а з тим, що у вказаних процесуально-правових нормах одночасно встановлюються їх тривалість, а також порядок обчислення. Тоді як інші процесуальні строки детально регламентовані окремими статтями КАС України. Виходячи із викладеного, зауважимо на тому, що, на наш погляд, строки звернення до адміністративного суду слід відносити саме до процесуальних строків у адміністративному процесі.

Висновки. Процесуальні строки в адміністративному процесі можна визначити як встановлені законом або адміністративним судом проміжки часу, що визначаються годинами, днями, місяцями і роками, а також можуть визначатися вказівкою на подію, яка повинна неминуче настати, з початком, закінченням перебігу котрих пов'язано настання чітко регламентованих юридичних наслідків та в межах котрих вчиняються процесуальні дії суб'єктами адміністративного процесу.

Змістовний аналіз правової природи, сутності, ознак та нормативної регламентації строків звернення до адміністративного суду дають підстави дійти, на наш погляд, цілком аргументованого й умотивованого висновку про те, що такі строки є одним із різновидів процесуальних строків у адміністративному процесі.

Література

1. Сорока М. О. Процесуальні строки у адміністративному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / М. О. Сорока. – Ірпінь, 2011. – 20 с.
2. Липа В. А. Строки в адміністративному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / В. А. Липа. – К., 2010. – 21 с.
3. Комзюк А. Т. Адміністративний процес України: навч. посіб. / А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник. – К.: Прецедент, 2007. – 531 с.
4. Адміністративне судочинство України: підруч. / О. М. Пасенюк (кер. авт. кол.), О. Н. Панченко, В. Б. Авер'янов [та ін.]; за заг.

ред. О. М. Пасенюка. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 672 с.

5. Діордіца І. В. Строки звернення до адміністративного суду: огляд практики застосування процесуальних норм на прикладі першої та апеляційної інстанції / І. В. Діордіца // Адвокат. – 2012. – № 5 (140). – С. 27-31.

6. Сорока М. О. Поняття «процесуальний строк» в адміністративному судочинстві [Електронний ресурс] / М. О. Сорока. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Kyuv/2009_3/22.pdf.

7. *Материалистическая* диалектика: в 5 т. / под. общ. ред. Ф. Константинова, В. Марахова. – М.: Мысль, 1981-1985.

8. Смокович М. І. Строки звернення до суду в адміністративному судочинстві [Електронний ресурс] / М. І. Смокович // Часопис Національного університету «Острозька академія». – 2011. – № 2 (4). – С. 1-29. – (Серія: Право). – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11smivas.pdf>.

9. Мостова Н. В. Строк звернення до адміністративного суду й наслідки його пропуску: проблеми теорії і практики [Електронний ресурс] / Н. В. Мостова. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/2012_2/mostov.htm.

10. Білоусов Ю. В. Строк звернення до суду як передумова права на судовий захист у справах адміністративної юрисдикції / Ю. В. Білоусов // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. – № 1-2. – С. 145-149.

11. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України: навч. посіб. / Е. Ф. Демський. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.

References

1. Soroka M. O. Procesualni stroki v administrativnomu sudochinstvi: avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk: 12.00.07 / M. O. Soroka. – Irpin, 2011. – 20 s.

2. Lipa V. A. Stroki v administrativnomu sudochinstvi: avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk: 12.00.07 / V. A. Lipa. – K., 2010. – 21 s.

3. Komzyuk A. T. Administrativniy proces Ukraini: navch. posib. / A. T. Komzyuk, V. M. Bevzenko, R. S. Melnik. – K.: Precedent, 2007. – 531 s.

4. *Administrativne* sudochinstvo Ukraini / O. M. Pasenyuk (ker. avt. kol.), O. N. Panchenko, V. B. Averyanov [ta in.]; za zag. red. O. M. Pasenyuka. – K.: Yurinkom Inter, 2009. – 672 s.

5. Diordica I. V. Stroki zvernennya do administrativnogo sudu: oglyad praktiki zastosuvannya procesualnih norm na prikladi pershoyi ta apelyaciynoyi instაციyi / I. V. Diordica // Advokat. – 2012. – № 5 (140). – С. 27-31.

6. Soroka M. O. Ponyatya «procesualniy strok» v administrativnomu sudochinstvi [Elektronniy resurs] / M. O. Soroka. – Regim dostupa: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Kyuv/2009_3/22.pdf.

7. *Materialisticheskaya* dialektika: v 5 t. / pod. obshh. red. F. Konstantinova, V. Marohova. – M.: Misl, 1981-1985.

8. Smokovich M. I. Stroki zvernennya do sudu v administrativnomu sudochinstvi [Elektronniy resurs] / M. I. Smokovich // Chasopis Nacionalnogo universitetu «Ostrozka akademiya». – 2011. – № 2 (4). – С. 1-29. – (Seriya: Pravo). – Regim dostupa: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11smivas.pdf>.

9. Mostova N. V. Strok zvernennya do administrativnogo sudu y naslidki yogo propushenya: problemi teoriyi i praktiki [Elektronniy resurs] / N. V. Mostova. – Regim dostupa: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/2012_2/mostov.htm.

10. Bilousov Y. V. Strok zvernennya do sudu yak peredumova prava na sudoviy zahist u spravah administrativnoyi yurisdikciyi / Y. V. Bilousov // Visnik Hmelnitskogo instituta regionalnogo upravleniya i prava. – 2004. – № 1-2. – С. 145-149.

11. Demskiy E. F. Administrativne procesualne pravo Ukraini: navch. posib. / E. F. Demskiy. – K.: Yurinkom Inter, 2008. – 496 s.